

УДК 343. 352

М. А. Рубашенко,
канд. юрид. наук, доц., доцент
кафедри кримінального права № 1
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

НЕЗАКОННЕ ЗБАГАЧЕННЯ: МІФІЧНА ПРИРОДА ТА ПРИХОВАНІ ЗАГРОЗИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ¹

Критично розглядаються основні фактори, що дозволяють обґрунтувати відступ від презумпції невинуватості. Зроблено висновок про міфічну природу унікальності цих факторів, так як вони характерні для багатьох інших видів злочинів. Реанімація незаконного збагачення містить у собі приховані загрози свавілля та вибіркового нехтування правами людини у всій кримінально-правовій сфері. Незаконне збагачення прокладає шлях до руйнації ліберально-демократичного кримінального права.

***Ключові слова:** незаконне збагачення, корупція, рішення Конституційного Суду, криміналізація.*

Вступні зауваги

Злочин «незаконне збагачення» по праву вважається одним із найсуперечливіших у сучасному кримінальному праві². За різними джерелами³, понад 40 країн, переважно Латинської Америки, Африки та Азії, передбачили у національному кримінальному праві самостійний злочин «незаконне збагачення». Точну кількість держав, які криміналізували незаконне збагачення, поки неможливо підрахувати з огляду на відсутність ефективного механізму моніторингу стану виконання відповідних міжнародних конвенцій, що зобов'язують чи рекомендують здійснити таку криміналізацію, а також мовні

¹ В основі статті – змінений та доповнений авторський внесок до колективної монографії «The institutionalization of public relations in the fight against corruption: the experience of countries of Eastern and Western legal traditions (universal theoretical framework for relevant anti-corruption law of Ukraine): Collective monograph. Volume 2. Tallinn: Izdevniecība «Baltija Publishing», 2019. 448 p.».

² Див.: Snider Thomas R., Kidane Won. Combating Corruption through International Law in Africa: A Comparative Analysis. *Cornell International Law Journal*: Vol. 40: Iss. 3, Article 4. P. 728.

³ Див.: Boles Jeffrey R. Criminalizing the problem of unexplained wealth: illicit enrichment offenses and human rights violations. *New York University Journal of Legislation and Public Policy*. 2014. Vol. 17. № 4. P. 850; Muzila Lindy, Michelle Morales, Marianne Mathias, Tammar Berger. Les Profiteurs. Incriminer l'enrichissement illicite pour combattre la corruption. *Stolen Asset Recovery (StAR) Series*. 2014. Washington. P. XIII.

та комунікативні бар'єри аналізу права багатьох азіатських та африканських країн⁴.

Історія цього злочину триває вже понад 80 років з часу розробки проєктів про його криміналізацію в Аргентині та впровадження правил, що регулюють реєстрацію доходів та оприлюднення фінансового стану *public officials* в Гватемалі, Мексиці, Перу, Уругваї та Парагваї в 30-х роках ХХ століття. Уперше «незаконне збагачення», як окремий склад злочину, було описано в 1964 р. в КК Аргентини і до кінця ХХ ст. це зробили абсолютна більшість країн Латинської Америки⁵. Пізніше хвилі криміналізації незаконного збагачення охопили також країни Африки та Азії.

Попри відносно тривалий час існування незаконного збагачення в кримінально-правових системах кількох десятків країн, з практичної точки зору це не дало бажаного ефекту. Як зазначає Томас Клігель, автор монографічного дослідження, присвяченого проблемам криміналізації незаконного збагачення, країни, які особливо переймалися цим складом злочином, досі залишаються одними з найбільш уражених корупцією; немає яких-небудь значущих свідочств загального зниження корупції, а тому є сумнівним, чи можна шляхом криміналізації різниці між реальними активами та законними доходами отримати стримуючий ефект⁶. Навіть звернення до щорічного рейтингу сприйняття корупції показує, що майже всі країни з відносно тривалою історією цього злочину, класифікуються як країни, що сприймаються як «більш корумповані»⁷.

Питання про його криміналізацію в Україні особливо загострилось з прийняттям Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції (англ. – United Nations Convention against Corruption) (далі – UNCAC), яка містить ст. 20 «Незаконне збагачення» такого змісту: «За умови дотримання своєї кон-

⁴ Kliegel Thomas. Der Straftatbestand der unerlaubten Bereicherung: Internationale Korruptionsbekämpfung und rechtsstaatliche Garantien. Nomos Verlag. 1. Auflage. 2013. S. 156.

⁵ Там же. S. 27–28, 31.

⁶ Там же. S. 162.

⁷ Corruption perceptions index 2018. URL: <https://www.transparency.org/cpi2018>.

ституції та основоположних принципів своєї правової системи кожна Держава-учасниця розглядає можливість вжиття таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання злочином умисне незаконне збагачення, тобто значне збільшення активів державної посадової особи, яке перевищує її законні доходи і які вона не може раціонально обґрунтувати»⁸.

Актуалізація процесів боротьби з корупцією в Україні обумовила пошук шляхів гармонізації українського антикорупційного законодавства зі світовими зразками. Поспіхом незаконне збагачення було криміналізовано і в Україні шляхом доповнення КК ст. 368². Однак ця стаття не стала інструментом у протидії корупції, оскільки жодного обвинувального вироку так і не було винесено стосовно службових осіб, у яких була виявлена істотна різниця між задекларованими (офіційними) доходами та їх активами (в тому числі витратами)⁹. Судова практика зіштовхнулася із прямою суперечністю елементів незаконного збагачення з елементами презумпції невинуватості, яка твердо та без жодних винятків закріплена в Конституції України з часу її прийняття в 1996 році. Принцип презумпції невинуватості включає, крім іншого, тягар доказування, що покладається на обвинувачення, захист обвинуваченого від самозвинувачення, право на мовчання, а також заборону обвинувачення на основі припущення.

Закономірно питання про конституційність положень ст. 368² КК було порушено перед Конституційним Судом України (КС). 27 лютого 2019 р. було опубліковано остаточне рішення про неконституційність цієї статті¹⁰. Загальний висновок зводиться до того, що протидія корупції має здійснюватися виключно правовими засобами з дотриманням конституційних принципів. КС розуміє важливість боротьби з корупцією і навіть визнає, що *необґрунтована*

⁸ Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16.

⁹ Окрема думка судді Конституційного Суду України Шевчука С. В. до рішення Конституційного Суду України № 1-р/2019 від 26 лютого 2019 р. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/2627>.

¹⁰ Рішення Конституційного Суду України № 1-р/2019 від 26 лютого 2019 р. ... щодо відповідності Конституції України статті 368² Кримінального кодексу України. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/2627>.

різниця між офіційними доходами та реальними активами службової особи в принципі має бути з'ясована та отримати негативну оцінку з боку суспільства та держави, однак така оцінка має здійснюватися не кримінальними заходами, а дисциплінарними, адміністративними чи цивільно-правовими. Зважаючи ж на те, що український законодавець надав незаконному збагаченню самостійного значення з кримінальною природою, було констатовано, що ст. 368² КК суперечить положенням про: 1) правову визначеність, 2) *in dubio pro reo* (усі сумніви – на користь обвинуваченого), 3) заборони зворотної дії закону в часі у разі погіршення становища особи, 4) захист від самозвинувачення, 5) покладення тягаря доказування на сторону обвинувачення.

Ще до того, як противники складу незаконного збагачення «святкували перемогу», його прихильники почали обдумувати шляхи повторної криміналізації. За прихильників незаконного збагачення працює політичний фактор, який завжди мав величезний коригуючий вплив на судову гілку влади в Україні, в тому числі й на КС. Скасування статті про незаконне збагачення менше ніж за два місяці до президентських виборів справило ефект інформаційної бомби. Увесь політикум вибухнув критикою на адресу КС. Новообраний Президент України одним із перших своїх кроків обіцяв реанімувати незаконне збагачення як самостійний злочин. На цій же хвилі проходили й парламентські вибори в липні 2019 р. Тож українське суспільство, будучи наелектризованим політичними дебатами, нехай і необдуманно, але вимагало за будь-яку ціну реалізувати обіцяне. 31 жовтня 2019 р. Верховна Рада України прийняла в цілому закон, який доповнює КК ст. 368⁵ «Незаконне збагачення» за повторним президентським проектом № 1031¹¹. Цілком імовірно, що далі нові парламент та глава держави завдяки загальнонаціональній підтримці та поступовій централізації владної вертикалі зможуть ефективно тиснути на

¹¹ Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів № 1031 від 29.08.2019 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66264.

КС з метою виправдання повторної криміналізації незаконного збагачення в разі надходження до нього нового конституційного подання.

1. Реанімація «незаконного збагачення»

Неприйняття незаконного збагачення є характерним для всіх країн з сильною конституційною традицією. Країни Північної Америки та більшість країн Європи хоча й ратифікували UNCAC, однак при цьому категорично відмовилися криміналізувати цей злочин як самостійний. Так, в матеріалах ратифікації UNCAC австрійським парламентом ідеться про те, що впровадження цього злочину як самостійного не узгоджується з конституційно-правовими завданнями та основними рисами європейської юридичної традиції щодо повороту тягара доказування та заборони самозвинувачення¹². Про недопустимий поворот тягара доказування йдеться і в матеріалах ратифікації UNCAC швейцарським парламентом. КК Швейцарії допускає поворот тягара доказування стосовно конфіскації активів організованої злочинності, передумовою чого є доведення конкретної злочинної діяльності такої групи. Однак UNCAC на противагу цьому не вимагає ніякого зв'язку між істотним збільшенням активів та злочинною поведінкою і створює окремий злочин – набуття активів від злочинної діяльності, конкретні факти якої не доведені¹³. У матеріалах ратифікації UNCAC німецьким парламентом також міститься категоричне твердження: ця стаття не повинна бути перенесена в німецьке кримінальне право, оскільки вона б суперечила конституційному принципу презумпції невинуватості¹⁴. Канада та США з таких самих причин відхилили аналогічну статтю Міжамериканської Конвенції проти корупції (англ. – *Inter-American Convention against Corruption*)¹⁵.

¹² Materialien zum Übereinkommen der Vereinten Nationen gegen Korruption. Republik Österreich. Parlament. URL: https://www.parlament.gv.at/PAKT/VHG/XXII/I/I_01062/index.shtml.

¹³ Bericht des Bundesrates. Botschaft vom 21. September 2007. Zum UNO-Übereinkommen gegen Korruption. URL: <https://www.parlament.ch/de/ratsbetrieb/suche-curia-vista/geschaefte?AffairId=20070078>.

¹⁴ Grunddrucksache 231/14. Entwurf eines Gesetzes zu dem Übereinkommen der Vereinten Nationen vom 31. Oktober 2003 gegen Korruption. URL: <https://www.bundesrat.de/SharedDocs/beratungsvorgaenge/2014/0201-0300/0231-14.html>.

¹⁵ Signatories and Ratifications: Inter-American Convention against Corruption, Organization Of American States. URL: <http://www.oas.org/juridico/english/sigs/b-58.html>.

В Україні історія складу злочину «незаконне збагачення» з самого початку була непростю. У перших своїх редакціях цей склад текстуально взагалі не відповідав його конвенційній редакції. Зокрема, спершу Законом № 3207-VI від 7 квітня 2011 р. незаконне збагачення було викладено як «одержання службовою особою неправомірної вигоди у значному розмірі за відсутності ознак хабарництва»¹⁶, потім законом № 1698-VII від 14 жовтня 2014 р. як «набуття службовою особою у власність майна, вартість якого значно перевищує доходи особи, отримані із законних джерел»¹⁷. Тільки законом № 198-VIII від 12 лютого 2015 р. ст. 368² КК була загалом приведена у відповідність до ст. 20 UNCAC: «набуття службовою особою у власність активів у значному розмірі, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами»¹⁸.

В українській кримінально-правовій літературі першим до висновку про те, що криміналізація незаконного збагачення шляхом копіювання ст. 20 UNCAC, призведе до порушення фундаментальних прав людини, дійшов відомий вчений В. Киричко. Ще до того, як ст. 368² КК була прийнята в конвенційній редакції, він наголошував на тому, що пряме відтворення ст. 20 UNCAC суперечитиме положенням Конституції України: 1) обвинувачення не може ґрунтуватися на припущеннях (ч. 3 ст. 62); 2) особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе (ч. 1 ст. 63); 3) ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину (ч. 2 ст. 62)¹⁹. Проте, зважаючи на високий суспільний попит на боротьбу з корупцією, політикум, більшість громадських організацій та значна частина науковців наполягали криміналізувати незаконне збагачення. При цьому складається враження, що рішення КС не змінило їх поглядів, а лише посилило ці прагнення.

¹⁶ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення: Закон України від 7 квітня 2011 р. № 3207-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3207-17>.

¹⁷ Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#n357>.

¹⁸ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції: Закон України від 12 лютого 2015 р. № 198-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198-19#n39>.

¹⁹ Киричко В. М. Кримінальна відповідальність за корупцію. Харків: Право, 2013. С. 226.

Головною перешкодою для реанімації статті про незаконне збагачення було рішення КС, у якому не просто визнано неконституційною ст. 368² КК, але й чи не вперше в історії української конституційної юрисдикції для законодавця були чітко окреслені рамки його майбутньої діяльності. На випадок повторних спроб криміналізації незаконного збагачення, КС у заключному пункті мотивувальної частини свого рішення безпосередньо вказав, що законодавчим формулюванням складу такого злочину, як незаконне збагачення, *не можна*: а) покладати на особу обов'язок доводити свою невинуватість; б) надавати стороні обвинувачення право вимагати від особи підтвердження доказами законності підстав набуття нею у власність активів; в) уможливити притягнення особи до кримінальної відповідальності лише на підставі відсутності підтвердження доказами законності підстав набуття нею у власність активів (абз. 6 п. 7)²⁰.

Перший і найлегший спосіб подолати цю вказівку КС – гра в юридичну казуїстику: сформулювати нову редакцію статті без використання оспореного формулювання або з його модифікацією. З дня визнання ст. 368² КК неконституційною і до повторної криміналізації незаконного збагачення Верховною Радою України було зареєстровано 19 проектів законів про криміналізацію незаконного збагачення в той чи інший спосіб, які, як убачається, умовно склали три групи.

Перша група. Двоє із законопроектів словесно практично повністю відтворювали скасовану ст. 368² КК²¹, а тому були у своїй основі неконституційними *a priori* (пряма суперечність рішенню КС). Ще у двох пропонувалася особлива модифікація вже скасованої статті, яка загалом може бути предста-

²⁰ Рішення Конституційного Суду України № 1-р/2019 від 26 лютого 2019 р. ... щодо відповідності Конституції України статті 368² Кримінального кодексу України. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/2627>.

²¹ Див.: Проект Закону про внесення змін до статті 368² Кримінального кодексу України «Незаконне збагачення» щодо узгодження із Конвенцією ООН проти корупції та Конституцією України № 4025 від 4 лютого 2016 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58080; Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення № 10110-10 від 14 березня 2019 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65686.

влена формулою: «набуття активів, які *не могли бути отримані* законним шляхом»²². З таких формулювань безпосередньо впливає те, що прокурор повинен довести елемент «активи *не могли бути отримані* законно», що є по суті розшифровка конвенційної формули, коли законність активів не можна раціонально обґрунтувати або підтвердити доказами. Як вказано в рішенні КС, такі положення не відповідають статтям 62 і 63 Конституції України.

Друга група. Ще три законопроекти²³ фактично відтворювали первісні редакції «незаконного збагачення» (з незначними змінами), що діяли з 1 липня 2011 р. по 25 січня 2015 р. Зміст норм, передбачених цими законопроектами, можна описати формулою «набуття активів без законних на те підстав та за відсутності ознак конкретного корупційного злочину (хабарництва, зловживання впливом, зловживання владою, розтрата)». За такого формулювання прокурор повинен довести саме «незаконність» набуття активів, тобто наприклад, що конкретні гроші чи майно були набуті на порушення конкретного нормативного акта. Сторона захисту при цьому не навантажується тягарем доказування, а її мовчання не підводить суд до висновку про відсутність доказів законності активів. Тому з точки зору дотримання принципів правої визначеності і презумпції невинуватості (разом з усіма її складовими) така редакція незаконного збагачення не викликала б заперечень. Проте очевидно, що в такому випадку вихолощується сама суть незаконного збагачення, як самостійного злочину, та як злочину, описаного в ст. 20 UNCAC. Адже тоді його функція зводиться тільки до того, щоб криміналізувати таке одер-

²² Див.: Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне збагачення № 10110-3 від 5 березня 2019 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65635; Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення № 10110-9 від 14 березня 2019 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65685.

²³ Див.: Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення № 10110 від 28 лютого 2019 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65587; Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення № 10110-1 від 1 березня 2019 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65603; Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення № 10110-7 від 13 березня 2019 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65666.

жання неправомірної вигоди службовою особою, яке через ті чи інші причини не охоплюється складом уже існуючого злочину хабарництва та інших «класичних» корупційних злочинів. При цьому в кожному разі прокурор повинен буде збирати докази, що підтверджують конкретний факт набуття вигоди та незаконність її набуття, що аж ніяк не спрощує процес доказування стороні обвинувачення.

У зв'язку з цим доцільно згадати про один недолік рішення КС, про який частково згадав у своїй неспівпадаючій окремій думці суддя КС І. Д. Сліденко: «Кричущою методологічною помилкою стало вирішення конституційної проблеми за рамками конституційного подання. У поданні ... мова йшла про неконституційність диспозиції статті 368² КК в редакції від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VII та від 12 лютого 2015 р. № 198-VIII. Натомість у резолютивній частині Рішення зазначено, що стаття 368² КК визнана неконституційною...»²⁴. Тобто КС скасував ст. 368² КК в цілому, а не закон чи окремі положення закону, якими до ст. 368² КК були внесені відповідні зміни та які власне й стали предметом широкої дискусії.

Як згадувалося вище, до внесення таких змін незаконне збагачення полягало в «одержанні службовою особою неправомірної вигоди у значному розмірі за відсутності ознак хабарництва». О. Дудоров та Т. Тертиченко з цього приводу зазначили, що в 2011 р. Україна ще не була готовою до встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення в тому вигляді, в якому це діяння рекомендується визнавати злочином в UNCAC²⁵. І хоча очевидно, що «українське» незаконне збагачення зразка 2011 р. за суттю повністю відрізнялося від зразка за ст. 20 UNCAC, все ж судова практика змогла відшукати місце і для такої статті. Верховний Суд України описав формулу, за якою необхідно проводити відмежування незаконного збагачен-

²⁴ Окрема думка судді Конституційного Суду України Сліденка І. Д. до рішення Конституційного Суду України № 1-р/2019 від 26 лютого 2019 року. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/2627>. С. 4.

²⁵ Дудоров О., Тертиченко Т. Незаконне збагачення: сумнівна новела антикорупційного законодавства України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2011. № 3. С. 30.

ня (ст. 368² КК до змін від 14 жовтня 2014 р.) від різних видів підкупу (хабарництва): одержання неправомірної вигоди у разі хабарництва завжди обумовлено поведінкою самої службовою особи, яка одержує її в інтересах того, хто надає таку вигоду (чи в інтересах третьої особи) і при цьому використовує надану їй владу чи службові повноваження; при незаконному збагаченні така обумовленість відсутня²⁶. У такому вигляді стаття 368² КК дозволяла притягувати до відповідальності службових осіб у випадках, коли неможливо було довести попередню домовленість активної та пасивної сторін корупції, однак прокурор мав на руках докази конкретних фактів: а) одержання вигоди від певної особи і б) протиправного використання службовою особою влади чи службового становища на користь цієї особи.

Третя група. Дванадцять проектів законів, в тому числі й прийнятий Верховною Радою України проект № 1031, пропонували модифікації скасованої редакції, які узагальнено можуть бути зведені до формули «набуття активів, вартість яких в певну кількість разів перевищує законні доходи службової особи»²⁷. Це спроба подолати сформовані у рішенні КС межі криміна-

²⁶ Ухвала Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 9 квітня 2015 р. у справі № 5-Кс15. *Рішення Верхов. Суду України*. 2015. Вип. 2. С. 89.

²⁷ Див.: Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення № 10110-д від 5 червня 2019 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66050; Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення № 10110-2 від 5 березня 2019 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65634; Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення № 10110-4 від 6 березня 2019 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65638; Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення № 10110-5 від 12.03.2019. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65656; Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за неправомірне збагачення № 10110-6 від 13 березня 2019 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65665; Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо кримінальної відповідальності за незаконне збагачення № 10110-8 від 14 березня 2019 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65679; Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення № 10110-11 від 14 березня 2019 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65687; Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне збагачення № 10110-12 від 15 березня 2019 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65692; Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів № 10358 від 3 червня 2019 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66037; Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб,

лізації шляхом позбавлення ключового елемента, що створював правову невизначеність – словосполучення «які вона не може раціонально обґрунтувати» (чи в українському варіанті – «законність яких не підтверджена доказами»).

Нова редакція лише завуальовує порушення конституційних принципів, наведених у рішенні КС. Суть цього злочину і логіка його доведення залишається такою ж самою: 1) спочатку порівнюються активи і витрати службової особи з її офіційними доходами, 2) якщо розмір перших значно перевищує розмір других, то службовцю пред'являється обвинувачення стосовно «незаконності» такої різниці, 3) обвинувачений за відсутності в нього обґрунтування законності набуття цієї різниці (втрата правовстановлюючих документів, смерть свідків тощо) або правомірного небажання це обґрунтувати, – автоматично опиняється в ситуації фатального вибору («вибору без вибору»): а) не свідчити проти себе і однозначно отримати у зв'язку з цим обвинувальний вирок, так як для кваліфікації злочину достатньо самого лише факту значної різниці між активами та доходами, б) свідчити, шукати та формулювати докази своєї невинуватості. Перший варіант нівелює заборону засудження на основі припущення, а другий – також і право не свідчити проти себе. Обидва варіанти перекидають тягар доказування на сторону захисту та принципово уможливають притягнення до відповідальності у випадку, якщо особа в дійсності набула активи не в корупційний (чи навіть – у правомірний) спосіб, однак зі спливом часу втратила докази цього.

Насправді ж відсутність у реанімованому незаконному збагаченні ключових слів, які якраз і віддзеркалюють основну суть цього злочину згідно з міжнародними конвенціями, ще більше нівелює конституційні гарантії до-

уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів № 10461 від 17 липня 2019 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66223; Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення № 1202 від 29 серпня 2019 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66504; Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо незаконного збагачення осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та покарання за нього № 1031-1 від 5 вересня 2019 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66697.

тримання прав людини. Згідно зі скасованою редакцією статті прокурор повинен був, зокрема, доводити окремий сформульований у диспозиції статті елемент – відсутність доказів законності активів (відсутність їх раціонального обґрунтування). Незважаючи на явну неконституційність такого формулювання, все ж можна було б сподіватися, що гіпотетично офіс прокурора спробує перевірити хоча б кілька можливих способів набуття активів, альтернативних корупційному. За відсутності ж такого елемента прокурор має довести тільки наявність факту значної різниці між активами та витратами особи і її офіційними доходами, незалежно від яких-небудь раціональних аргументів. Український законодавець, як бачимо, пішов далі і ще більше спростив обвинувальну функцію прокурора, а значить – ще більше переклав тягар доказування на сторону захисту. Тобто в такому вигляді неконституційність незаконного збагачення тільки посилюється.

У схваленому проекті № 1031²⁸ здійснена спроба зменшити ризик засудження особи на основі самих лише гіпотетичних припущень. Згідно з редакцією доповненої ст. 368⁵ КК, розмір різниці між активами та «законними» доходами має становити дійсно серйозну суму, яка станом на 2019 р. становить трохи більше 6,2 млн. грн. або приблизно 225000 € (для прикладу: згідно з КК Литви ця різниця становить приблизно 19000 €²⁹).³⁰ Це більше ніж в 600 разів перевищує розмір середньої заробітної плати в Україні. Більше того згідно з приміткою до пропонованої статті, до цієї різниці не враховуються активи, які є предметом цивільного провадження у справах про визнання активів необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави чи які були стягнені за таким провадженням. Тобто *de-facto* в разі паралельного цивільного про-

²⁸ Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів № 10461 від 17 липня 2019 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66223.

²⁹ Див.: Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActEditions/lt/TAD/TAIS.111555?faces-redirect=true>.

³⁰ Спочатку в президентських законопроектах № 10358 від 3 червня 2019 р. та № 10461 від 17 липня 2019 р., які передували проекту № 1031, така різниця становила більше 11,5 млн грн.

вадження така різниця буде ще більшою. Зазначене також вказує на те, що законодавець все ж частково прислухався до аргументів КС та змінив акцент у боротьбі з незаконним збагаченням з кримінального на цивільний, обмеживши при цьому презумпцію правомірності набуття права власності³¹.

Зазначені юридичні нюанси внаслідок встановлення відносно високої планки для перетворення активів на кримінальні, а також зміни вказаної презумпції, звичайно мінімізують реальні кримінальні переслідування в практичному вимірі, а отже і ризики порушення прав людини при застосуванні кримінальних норм. Однак розмір «різниці» як такий (незалежно від його висоти) не здатен повністю нівелювати реальну можливість альтернативних шляхів набуття активів, особливо зважаючи на те, що багато службових осіб мають бізнес-минуле і могли набути неофіційні активи ще до державної служби, в тому числі з великою імовірністю – некорупційним шляхом. Особа може набути мільйони гривень унаслідок іншої власної чи чужої діяльності. При цьому діяльність може бути навіть злочинною, але не пов'язаною зі здійснюваними службовою особою функціями, тобто бути позбавленою корупційної природи.

Таким чином новий український парламент реанімував «незаконне збагачення» шляхом виключення спірного елемента «відсутність доказів законності / відсутність раціонального обґрунтування», що тільки посилило неконституційність закону. Разом з тим політичний та суспільний тиск можуть змусити КС погодитися на такий варіант, мовляв оновлена редакція позбавлена правової невизначеності та з огляду на публічні інтереси може бути виправдана. Не варто забувати, що згідно з ч. 2 ст. 92 нового Закону «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 р., «Конституційний Суд може розвивати і конкретизувати юридичну позицію Суду у своїх наступних актах, змінювати юридичну позицію Суду в разі суттєвої зміни нормативного регу-

³¹ Згідно з ухваленим Законом за проектом № 1031, право власності вважається набутим правомірно, якщо інше прямо не випливає із закону або незаконність набуття права власності чи необґрунтованість активів, які перебувають у власності, не встановлені судом.

лювання, яким керувався Суд при висловленні такої позиції, або за наявності об'єктивних підстав необхідності покращення захисту конституційних прав і свобод з урахуванням міжнародних зобов'язань України та за умови обґрунтування такої зміни в акті Суду»³².

2. Міфологічність незаконного збагачення

Основні переваги незаконного збагачення як самостійного складу злочину вдало сформульовані його відомою дослідницею Цегасе Месей, які можна звести до таких ключових пунктів, що разом з тим становлять квінтесенцію цього злочину: криміналізація незаконного збагачення в першу чергу вирішує проблеми, пов'язані зі збиранням доказів для судового переслідування за корупційні правопорушення, а також з полегшенням (спрощенням) тягаря доказування: прокурор поза всяким сумнівом повинен довести неспіврозмірність майна обвинуваченого відносно його законних доходів, але не зобов'язаний доводити той факт, що обвинувачений отримав хабар або вчинив іншу форму корупції; презюмується, що багатство, яке є непропорційним законному доходу службової особи, пішло від корупції, якщо обвинуваченим не доведене зворотне³³. Мені імпонують сформульовані дослідницею аргументи принаймні тим, що авторка не намагається приховати дійсний зміст аналізованого складу злочину та вказує на його реальну суть і призначення. У той час як у вітчизняній науці досі можна зустріти позицію, що положення ст. 368² КК не перекладають тягар доказування, оскільки буцімто сторона обвинувачення все одно згідно з положеннями КПК має довести поза розумним сумнівом відсутність усіх можливих альтернативних шляхів набуття активів.

У зарубіжній літературі полегшення тягаря доказування та покладення його на обвинуваченого (сторону захисту) шляхом криміналізації незаконного збагачення обґрунтовується такими факторами:

³² Про Конституційний Суд України» від 13.07.2017 № 2136-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19/>.

³³ Tsegaye Mesay. Criminalizing and Prosecuting Illicit Enrichment in Corruption Cases. *Abyssinia Law*. URL: <https://www.abysiniainlaw.com/blog-posts/item/1567-criminalizing-and-prosecuting-illicit-enrichment-in-corruption-cases>.

1) однією з унікальних особливостей корупційних злочинів є «таємність злочину» та відповідно пов'язана з цим складність доказування: особи, які можуть бути свідками, як правило самі втягнуті у вчинення злочину, відсутня безпосередня жертва, яка могла б розкрити злочин чи повідомити про нього, корумповані державні чиновники мають великі можливості залякати потенційних свідків або впливати на розслідування корупційних злочинів;

2) існування кореляції між боротьбою з корупцією та стимулюванні і захисті прав людини – у тих суспільствах де широко поширена корупція, як правило, спостерігається високий рівень порушень прав людини, підрив принципів рівності та недискримінації;

3) нестача фінансових та кадрових ресурсів антикорупційних органів в країнах, що розвиваються;

4) необхідність подолання циклів безкарності та відповідно закріплення суспільної довіри до управління³⁴.

Зазначені фактори по суті подаються як тест на дотримання пропорції між приватним інтересом обвинуваченого (презумпцією невинуватості) та публічними інтересами суспільства (рівність, недискримінація та соціальна справедливість) в боротьбі з «таємною» корупцією. Нам якби намагаються показати своєрідні «ваги Феміди», на яких вагомішими виступають публічні інтереси, що в свою чергу дозволяє обґрунтувати полегшення (перекладування) тягаря доказування та відхід від інших елементів презумпції невинуватості. Я ж стверджую, що всі перелічені вище фактори однаково властиві практично всім злочинам або принаймні багатьом із них.

³⁴ Див. вказівку на ці фактори, зокрема в наступних працях: Boles Jeffrey R. Criminalizing the problem of unexplained wealth: illicit enrichment offenses and human rights violations. *New York University Journal of Legislation and Public Policy*. 2014. Vol. 17. № 4. P. 841, 845–846; Kofele-Kale Ndiva. Change or the Illusion of Change: The War Against Official Corruption in Africa. *George Washington International Law Review*. 2006. Vol. 38 (№ 4). P. 697; MacMillan Joanna E. Reformasi and Public Corruption: Why Indonesia's Anti-Corruption Agency Strategy Must be Reformed to Effectively Combat Public Corruption. *Emory International Law Review*. Vol. 25. Issue 1. P. 587–588, 627; Tsegaye Mesay. Criminalizing and Prosecuting Illicit Enrichment in Corruption Cases. *Abyssinia Law*. URL: <https://www.abysinnialaw.com/blog-posts/item/1567-criminalizing-and-prosecuting-illicit-enrichment-in-corruption-cases>.

Особливої уваги потребує міф про нібито унікальну таємність корупції. Те, що корупційним злочинам властива висока ступінь латентності, сумнівів не викликає. Однак вона властива також і багатьом іншим формам злочинної діяльності. Точніше міф полягає не в таємності, а в її унікальності. Так для замовних убивств також характерно те, що: а) і замовник і виконавець вбивства зацікавлені у конфіденційності злочину, б) такі вбивства, як правило, вчиняються в обстановці, що виключає зайвих свідків, в) злочин ретельно продумується, а шляхи розслідування заплутуються, г) жертва злочину є, проте вона, зазвичай, вже не здатна чимось допомогти в розслідуванні, найчастіше – вона взагалі зникає.

Інший приклад – наркоторгівля: усі сторони – виробник, постачальник, продавець і покупець – зацікавлені в збереженні схеми торгівлі, а тому вживатимуть усіх заходів для її збереження, а отже і її таємності. Те ж саме стосується й контрабанди, для якої крім іншого, характерна відсутність жертв як таких. Більше того, наркобізнес та контрабанда, як правило, існують у формі організованої злочинної діяльності. У злочинній організації панує дисципліна, що підтримується завдяки погрозі застосування насильства. Часто такі злочинні організації мають вагомий авторитет та серйозніший вплив на потенційних свідків і відповідні органи розслідування, аніж особи, уповноважені на виконання функцій держави.

Чи наважиться хтось стверджувати, що замовні вбивства, контрабанда та наркоторгівля порівняно з корупційними злочинами є менш утаємниченими або менш складними в контексті збору доказів? Очевидно, навіть якщо така різниця і є, то вона не є настільки істотною, щоб дозволити відступ від презумпції невинуватості саме стосовно цього різновиду злочинної діяльності.

Прихильники криміналізації незаконного збагачення також намагаються подати як особливість корупційних злочинів – встановлений зв'язок залежності між рівнем корупції та порушенням прав людини. Загалом це твердження ніхто не заперечує. Однак в чому ж тут унікальність корупції? Звер-

нення до офіційних документів ООН та інших міжнародних організацій, які стосуються, наприклад, боротьби з наркоторгівлею, тероризмом, незаконним обігом зброї чи деякими економічними злочинами дозволить одразу ж виявити в них особливу стурбованість світової спільноти та опис далекосяжних та всеохоплюючих наслідків цих злочинів у всіх сферах суспільного життя. Так, наприклад, терористична діяльність або злочини проти миру і безпеки людства напряду корелюють з порушенням основних фундаментальних прав людини – нівелюється право на життя і заборона катувань, порушуються принципи рівності і недискримінації, а суспільство живе в обстановці неспокою, в режимі постійного очікування небезпеки та невизначеності майбутнього.

Аргумент про необхідність такого інструменту боротьби з корупцією, як незаконне збагачення, саме для країн, що розвиваються, також не витримує критики. Не викликає сумнівів, що нестача інтелектуальних (кадрових), фінансових та матеріальних ресурсів, яка є характерною для таких країн, суттєво послаблює антикорупційну політику. Однак хіба цей висновок характерний тільки для антикорупційних заходів? Це закономірність, яка легко відслідковується у разі протидії будь-яким видам злочинної діяльності. Низький рівень професіоналізму, застарілість методик і технік розслідування, а так само хронічне недофінансування автоматично призводять до зростання латентності всіх злочинів, не тільки корупційних, збільшення тривалості розслідування та кількості закритих справ, зменшення ступеню розкриття справ. Чим менше злочинів розкриваються, тим менше потерпілі повідомляють про них. У кінцевому рахунку – все це розкручує цикл безкарності та підриває довіру суспільства до влади.

Таким чином, латентність корупції, складність її доказування, її пряма кореляція з порушенням прав людини, а так само відсутність належного досвіду та фінансування для її розслідування в країнах, що розвивається, – не є її унікальними особливостями. Усі ці фактори так чи інакше характерні для всіх видів злочинів. Принаймні можна впевнено стверджувати, що ці ж самі

риси можуть бути приписані як мінімум й таким небезпечним та важко док-
зуваним видам злочинної діяльності, як тероризм, наркоторгівля, організова-
на злочинність загалом, замовні злочини, воєнні злочини, злочини проти лю-
дяності та злочини агресії. Останні три групи являють собою так звані між-
народні злочини, які характеризуються імовірно найвищим рівнем складності
розслідування і доказування, призводять, без перебільшення, до найтяжчих
наслідків планетарного масштабу і, як правило, вчинюються політичною або
військовою службовою особою. Проте, незважаючи на їх реальну (а не міфі-
чну) унікальність, міжнародне кримінальне право неухильно відстоює необ-
хідність дотримання всіх складових презумпції невинуватості обвинувачено-
го в таких злочинах (!).

3. Прихована загроза криміналізації незаконного збагачення

Висновок про те, що фактори, покладені в основу допустимості відсту-
пу від відповідних елементів презумпції невинуватості, позбавлені унікаль-
ності та властиві як мінімум ще декільком видам злочинної діяльності, до-
зволяє виявити приховану загрозу криміналізації незаконного збагачення.
Вона полягає в тому, що після її здійснення, а також подальшого світового
визнання цього злочину, що означає, передусім, його закріплення в криміна-
льному праві країн Європи та Північної Америки, буде відкрито шлях для
копіювання такого відступу від презумпції невинуватості та його впрова-
дження при розслідуванні інших типів злочинів, яким властиві такі ж самі фа-
ктори криміналізації. Підґрунтя для цього фактично вже створено у вигляді
відповідних конвенційних положень, які рекомендують державам криміналі-
зувати незаконне збагачення. Як тільки трапиться нагода, аргументація, ви-
користана на користь незаконного збагачення, неодмінно поширюватиметься
і на розслідування терористичних злочинів, злочинів проти держави (сепара-
тизм, посягання на конституційний лад) тощо.

І дійсно для прокуратури та всієї державної машини вимальовується дуже «смачний» та легкий рецепт нехтування правами людини на кримінально-правовій кухні: знаходимо злочин з високим рівнем таємності (чи то латентності), додаємо трохи складності доказування та за смаком заправляємо це все високим суспільним запитом (публічними інтересами). Як влучно відмічає Юстас Намавічус, незаконне збагачення вимагає переосмислення принципу законності та веде до формування принципово нової концепції кримінального права, яка навряд чи відповідатиме концепції ліберально-демократичної держави³⁵.

Страва за таким репресивним прокурорським рецептом загрожує стати тотальним свавіллям, особливо в країнах, що розвиваються. Уявіть, що ваш знайомий таємно від вас заволодів вашим автомобілем, начинив його вибухівкою та, залишивши його під адміністративним будинком, вчинив теракт. Озброївшись особливою складністю доказування та підвищеним публічним інтересом, прокурор вимагає від вас надати раціональні та переконливі пояснення того, що ви не були у змові з терористом, він не повідомляв вам про свої плани, а ви не надавали йому автомобіль. Забувши про право на мовчання та про заборону на самовикриття, ви вирішили свідчити, бо інакше діятиме презумпція про ваше усвідомлене сприяння теракту. Та чи завжди ви зможете надати суду раціональні пояснення і чи вважатиме їх такими суд? Інший приклад: дехто зайшов на ваш аккаунт у соціальній мережі та опублікував там сепаратистський заклик до насильницького від'єднання частини державної території. Як ви потім зможете підтвердити доказами те, що це результат втручання сторонньої особи, якщо за відсутності таких доказів діятиме презумпція незаконності ваших дій? Ідеальний рецепт для тих представників політичної влади, які шукають неординарні, але формально (зовні) законні методи боротьби з опонентами.

³⁵ Namavičius J. Neteisėto praturtėjimo nusikaltimo konstitucinė problematika. Teisė. 2016. T. 101. P. 18–19.

В. Киричко після того, як новий для України злочин унаслідок кількох редакцій фактично був приведений у відповідність до ст. 20 UNCAC, справедливо назвав цю норму вірусною, а формулювання, яке вона містить, – «законодавчим вірусом»: законодавчий припис «законність підстав набуття яких не підтверджено доказами», взаємодіючи з іншими елементами системи КК, визначає в змісті кримінально-правової норми, передбаченої ст. 368² КК, узаконену можливість безпідставного порушення прав людини при її застосуванні на практиці³⁶. Погоджуючись з такою оцінкою, вважаю, що цей вірус здатен перекинутися й на інші інститути кримінального права та заразити інші статті про злочини, з якими в той чи інший історичний період органам влади бракуватиме досвіду, фінансів чи простоти доказування.

Суперечність криміналізації незаконного збагачення окремим елементам презумпції невинуватості традиційно розглядається як головний аргумент проти. Однак існує ще один суттєвий недолік статті про незаконне збагачення, який так само розмиває фундамент існуючої системи ліберально-демократичного кримінального права та створює небезпеку системного поширення законодавчого вірусу. У випадку з незаконним збагаченням діянням є не сам акт збагачення, а індикатор (фактор), що дозволяє сформулювати гіпотезу про протиправний спосіб збагачення службової особи. Якщо перенести цю конструкцію на інші злочини, то виявимо вражаючу картину. Так, нормативний опис умисного вбивства у ст. 115 КК України замість «умисного протиправного заподіяння смерті іншій особі» міг би набути такого вигляду – «наявність трупу на володінні підозрюваного або слідів крові потерпілого на його речах чи тілі, якщо він не може раціонального обґрунтувати, що він не заподіював смерть потерпілому», а крадіжка у ст. 185 КК замість «таємного викрадення чужого майна» могла б виглядати як «наявність в руках підозрюваного чужого майна, законність володіння яким він не може підтвердити

³⁶ Киричко В. М. Законодавчий вірус у системі КК України: визначення і актуалізація проблеми на прикладі ст. 368² КК «Незаконне збагачення». *Проблеми законності*. 2016. Вип. 133. С. 146.

доказами». У такому випадку варіанти, що потерпілий міг померти сам, був позбавлений життя іншою особою чи його труп міг бути підкинутий, навряд чи визнаватимуться раціонально обґрунтованими. Так само альтернативними можуть бути шляхи появи певної речі у володінні підозрюваного – річ була підкинута або придбана добросовісно у реального крадія тощо.

Цілком реальними і аж ніяк не абстрактними виглядають альтернативні, тобто некорупційні та навіть законні, шляхи набуття державним службовцем статків, розмір яких суттєво відрізняється від задекларованих. Так, Василь Киричко вказує щонайменше на такі можливі ситуації безпідставного притягнення до кримінальної відповідальності осіб за активи: а) набуті у власність на законних підставах, але докази законності яких втрачені з певних причин (документи втрачені; особи, які надали активи, або свідки померли тощо); б) передані без їх відома, в тому числі з метою штучного створення доказів для незаконного притягнення їх до кримінальної відповідальності; в) залишені у володінні іншою особою, яка зникла; г) що випадково опинилися у них³⁷.

Тож криміналізацію незаконного збагачення можна прирівняти до відкриття «ящика Пандори»: відступ від презумпції невинуватості при оцінці статків державних чиновників сприятиме поширенню цього вірусу на всю кримінальну сферу. А це вже підриває фундамент ліберальної системи кримінального права.

Висновки

Фундаментом статті про незаконне збагачення є ряд об'єктивних факторів, які характеризують не цей злочин, а конкретні «класичні» корупційні діяння: таємність корупції, складність її доказування, зв'язок з порушенням прав людини, часто обмежені можливості сторони обвинувачення. Зважаючи на це, прихильники криміналізації незаконного збагачення заявляють про обґрунтованість відступу від презумпції невинуватості. У них відображені від-

³⁷ Киричко В. М. Законодавчий вірус у системі КК України: визначення і актуалізація проблеми на прикладі ст. 368² КК «Незаконне збагачення». С. 148.

повіді на питання про те, чому тягар доказування може бути перекладений на самого обвинуваченого, чому окремим елементом злочину виступає припущення про корупційне походження активів, а також чому допустимо карати за індикатор злочину чи його сліди, а не за сам злочин (діяння). Проте ці фактори не є унікальними. У своїй сукупності вони властиві багатьом (а можливо навіть і всім) видам злочинів.

Криміналізація незаконного збагачення автоматично веде до визнання цих факторів як таких, що допускають істотне звуження традиційних конституційних і кримінально-правових принципів. А оскільки ці фактори мають універсальну природу, то за тих чи інших суспільно-політичних обставин вони гратимуть роль виправдання для звуження традиційних ліберальних принципів при розслідуванні інших типів злочинів. У підсумку це призводить до свавілля та руйнації ліберально-демократичного кримінального права.

Визнання статті про незаконне збагачення неконституційною стало важливим кроком на шляху до утвердження демократичної системи конституційної юрисдикції в Україні. Орган, який є останньою інстанцією в оцінці відповідності прийнятих парламентом законів, повинен вміти протидіяти суспільному та політичному тиску, обумовленому гострим запитом на покарання. Презумпція невинуватості не містить винятків стосовно окремих категорій осіб чи справ. Це універсальний принцип, який застосовується в кримінальних провадженнях щодо кожного обвинуваченого та у разі підозри у вчиненні будь-якого злочину.

Усі способи відміни чи обходу рішення Конституційного Суду, в основі яких знаходиться конвенційна модель незаконного збагачення, ведуть до легалізації політичного свавілля та поступового зараження хворобою системи кримінального права в цілому. Суспільству треба зрозуміти, що кримінальне право є лише *ultima ratio regum*. Перешкоду у вигляді презумпції невинуватості можна обійти шляхом зміни напрямків регулювання – з кримінального на цивільний, адміністративний та дисциплінарний.

Список використаних джерел

1. Bericht des Bundesrates. Botschaft vom 21. September 2007. Zum UNO-Überinkommen gegen Korruption. URL: <https://www.parlament.ch/de/ratsbetrieb/suche-curia-vista/geschaeft?AffairId=20070078>.
2. Boles Jeffrey R. Criminalizing the problem of unexplained wealth: illicit enrichment offenses and human rights violations. *New York University Journal of Legislation and Public Policy*. 2014. Vol. 17. № 4. P. 835–880.
3. Grunddrucksache 231/14. Entwurf eines Gesetzes zu dem Übereinkommen der Vereinten Nationen vom 31. Oktober 2003 gegen Korruption. URL: <https://www.bundesrat.de/SharedDocs/beratungsvorgaenge/2014/0201-0300/0231-14.html>.
4. Kliegel Thomas. Der Straftatbestand der unerlaubten Bereicherung: Internationale Korruptionsbekämpfung und rechtsstaatliche Garantien. Nomos Verlag. 1. Auflage. 2013. 428 s.
5. Kofele-Kale Ndiva. Change or the George Washington International Law Review Illusion of Change. *The War Against Official Corruption in Africa*. 2006. Vol. 38 (№ 4). P. 697–747.
6. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActEditions/lt/TAD/TAIS.111555?faces-redirect=true>.
7. MacMillan Joanna E. Reformasi and Public Corruption: Why Indonesia's Anti-Corruption Agency Strategy Must be Reformed to Effectively Combat Public Corruption. *Emory International Law Review*. Vol. 25. Issue 1. P. 587–630.
8. Materialien zum Übereinkommen der Vereinten Nationen gegen Korruption. Republik Österreich. Parlament. URL: https://www.parlament.gv.at/PAKT/VHG/XXII/I/I_01062/index.shtml.
9. Muzila Lindy, Michelle Morales, Marianne Mathias, Tammar Berger. Les Profiteurs. Incriminer l'enrichissement illicite pour combattre la corruption. *Stolen Asset Recovery (StAR) Series*. 2014. Washington. 132 p.
10. Namavičius J. Neteisėto praturtėjimo nusikaltimo konstitucinė problematika. *Teisė*. 2016. T. 101. P. 7–28.
11. Signatories and Ratifications: Inter-American Convention against Corruption, Organization Of American States. URL: <http://www.oas.org/juridico/english/sigs/b-58.html>.
12. Snider Thomas R., Kidane Won. Combating Corruption through International Law in Africa: A Comparative Analysis. *Cornell International Law Journal*. Vol. 40: Iss. 3. Article 4. P. 691–748.
13. Tsegaye Mesay. Criminalizing and Prosecuting Illicit Enrichment in Corruption Cases. *Abyssinia Law*. URL: <https://www.abysinnialaw.com/blog-posts/item/1567-criminalizing-and-prosecuting-illicit-enrichment-in-corruption-cases>.
14. Дудоров О., Тертиченко Т. Незаконне збагачення: сумнівна новела антикорупційного законодавства України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2011. № 3. С. 26–31.

15. Киричко В. М. Законодавчий вірус у системі КК України: визначення і актуалізація проблеми на прикладі ст. 368² КК «Незаконне збагачення». *Проблеми законності*. 2016. Вип. 133. С. 142–151.

16. Киричко В. М. Кримінальна відповідальність за корупцію. Харків: Право, 2013. 424 с.

17. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16.

18. Окрема думка судді Конституційного Суду України І. Д. Сліденка до рішення Конституційного Суду України № 1-р/2019 від 26 лютого 2019 року. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/2627>. С. 4.

19. Окрема думка судді Конституційного Суду України Шевчука С. В. до рішення Конституційного Суду України № 1-р/2019 від 26 лютого 2019 року. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/2627>.

20. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення: Закон України від 7 квітня 2011 р. № 3207-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3207-17>.

21. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції: Закон України від 12 лютого 2015 р. № 198-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198-19#n39>.

22. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 р. № 2136-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19/>.

23. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#n357>.

24. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів від 17 липня 2019 р. № 10461. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66223.

25. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів від 3 березня 2019 р. № 10358. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66037.

26. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо незаконного збагачення осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та покарання за нього від 5 вересня 2019 р. № 1031-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66697.

27. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо кримінальної відповідальності за незаконне збагачення від 14 березня 2019 р. № 10110-8 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65679.

28. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне збагачення від 15 березня 2019 р. № 10110-12. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65692.

29. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне збагачення від 5 березня 2019 р. № 10110-3. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65635.

30. Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення від 28 лютого 2019 р. № 10110. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65587.

31. Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення від 1 березня 2019 р. № 10110-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65603.

32. Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення від 13 березня 2019 р. № 10110-7. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65666.

33. Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення від 5 червня 2019 р. № 10110-д. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66050.

34. Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення від 5 березня 2019 р. № 10110-2. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65634.

35. Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення від 6 березня 2019 р. № 10110-4. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65638.

36. Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення від 12 березня 2019 р. № 10110-5. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65656.

37. Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за неправомірне збагачення від 13 березня 2019 р. № 10110-6. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65665.

38. Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення від 14 березня 2019 р. № 10110-11. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65687.

39. Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення від 14 березня 2019 р. № 10110-9. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65685.

40. Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення від 14 березня 2019 р. № 10110-10. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65686.

41. Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення від 29 серпня 2019 р. № 1202. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66504.

42. Проект Закону про внесення змін до статті 368² Кримінального кодексу України «Незаконне збагачення» щодо узгодження із Конвенцією ООН проти корупції та Конституцією України від 4 лютого 2016 р. № 4025. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58080.

43. Рішення Конституційного Суду України № 1-р/2019 від 26 лютого 2019 року ... щодо відповідності Конституції України статті 368² Кримінального кодексу України. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/2627>.

44. Ухвала Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 9 квітня 2015 р. у справі № 5-5кс15. *Рішення Верхов. Суду України*. 2015. Вип. 2. С. 89.

REFERENCES

1. Bericht des Bundesrates. Botschaft vom 21. September 2007. Zum UNO-Überinkommen gegen Korruption (2007). URL: <https://www.parlament.ch/de/ratsbetrieb/suche-curia-vista/geschaeft?AffairId=20070078> [in German].

2. Boles Jeffrey R. (2014). Criminalizing the problem of unexplained wealth: illicit enrichment offenses and human rights violations. *New York University Journal of Legislation and Public Policy*. Vol. 17, 4, 835–880.

3. Grunddrucksache 231/14. Entwurf eines Gesetzes zu dem Übereinkommen der Vereinten Nationen vom 31. Oktober 2003 gegen Korruption (2003). URL: <https://www.bundesrat.de/SharedDocs/beratungsvorgaenge/2014/0201-0300/0231-14.html> [in German].

4. Kliegel Thomas (2013). *Der Straftatbestand der unerlaubten Bereicherung: Internationale Korruptionsbekämpfung und rechtsstaatliche Garantien*. Nomos Verlag [in German].

5. Kofele-Kale Ndiva (2006). Change or the George Washington International Law Review Illusion of Change. *The War Against Official Corruption in Africa*, 38 (4), 697–747.

6. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActEditions/lt/TAD/TAIS.111555?faces-redirect=true> [in Lithuanian].

7. MacMillan Joanna E. (2011). Reformasi and Public Corruption: Why Indonesia's Anti-Corruption Agency Strategy Must be Reformed to Effectively Combat Public Corruption. *Emory International Law Review*, Vol. 25, issue 1, 587–630.

8. Materialien zum Übereinkommen der Vereinten Nationen gegen Korruption. Republik Österreich. Parlament. URL: https://www.parlament.gv.at/PAKT/VHG/XXII/I/I_01062/index.shtml [in German].

9. Muzila Lindy, Michelle Morales, Marianne Mathias, Tammar Berger (2014). Les Profiteurs. Incriminer l'enrichissement illicite pour combattre la corruption. *Stolen Asset Recovery (StAR) Series*. Washington [in French].

10. Namavičius J. (2016). Neteisėto praturtėjimo nusikaltimo konstitucinė problematika. Teisė. Vol. 101, 7–28 [in Lithuanian].

11. Signatories and Ratifications: Inter-American Convention against Corruption, Organization Of American States (1996). URL: <http://www.oas.org/juridico/english/sigs/b-58.html>.

12. Snider Thomas R., Kidane Won (2007). Combating Corruption through International Law in Africa: A Comparative Analysis. *Cornell International Law Journal*, Vol. 40, iss. 3, art. 4, 691–748.

13. Tsegaye Mesay (2019). Criminalizing and Prosecuting Illicit Enrichment in Corruption Cases. *Abyssinia Law*. URL: <https://www.abysinialaw.com/blog-posts/item/1567-criminalizing-and-prosecuting-illicit-enrichment-in-corruption-cases>.

14. Dudorov O., Tertychenko T. (2011). Nezakonne zbahachennya: sumnivna novela antykoruptsiynoho zakonodavstva Ukrayiny. *Visnyk Natsional'noyi akademiyi prokuratury Ukrayiny – Bulletin of the National Academy of Public Prosecutor's Office of Ukraine*, 3, 26–31 [in Ukrainian].

15. Kyrychko V. M. (2016). Zakonodavchyy virus u systemi KK Ukrayiny: vyznachennya i aktualizatsiya problemy na prykladi st. 368² KK «Nezakonne zbahachennya». *Problemy zakonnosti – Problems of legality*, issue 133, 142–151 [in Ukrainian].

16. Kyrychko V. M. (2013). Kryminal'na vidpovidal'nist' za koruptsiyu. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

17. Konventsiya Orhanizatsiyi Ob'yednanykh Natsiy proty koruptsiyi vid 31 zhovtnya 2003 roku (2003). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16 [in Ukrainian].

18. Okrema dumka suddi Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny I. D. Slidenka do rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny № 1-r/2019 vid 26 lyutoho 2019 roku (2019). URL: http://www.ccu.gov.ua/docs/2627_4 [in Ukrainian].

19. Okrema dumka suddi Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny Shevchuka S. V. do rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny № 1-r/2019 vid 26 lyutoho 2019 roku ((2019). URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/2627> [in Ukrainian].

20. Pro vnesennya zmin do deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrayiny shchodo vid-povidal'nosti za koruptsiyni pravoporushennya: Zakon Ukrayiny vid 7 kvitnya 2011 r. № 3207-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3207-17> [in Ukrainian].

21. Pro vnesennya zmin do deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrayiny shchodo zabezpechennya diyal'nosti Natsional'noho antykoruptsiynoho byuro Ukrayiny ta Natsional'noho ahent-stva z pytan' zapobihannya koruptsiyi: Zakon Ukrayiny vid 12 lyutoho 2015 r. № 198-VIII (2015). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198-19#n39> [in Ukrainian].

22. Pro Konstytutsiynyy Sud Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 13 lypnya 2017 r. № 2136-VIII (2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19/> [in Ukrainian].

23. Pro Natsional'ne antykoruptsiyne byuro Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 14 zhovtnya 2014 r. № 1698-VII (2014). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#n357> [in Ukrainian].

24. Proekt Zakonu pro vnesennya zmin do deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrayiny shchodo konfiskatsiyi nezakonnykh aktyviv osib, upovnovazhenykh na vykonannya funktsiy derzhavy abo mistsevoho samovryaduvannya, i pokarannya za nabuttya takykh aktyviv vid 17 lypnya 2019 r. № 10461 (2019). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66223 [in Ukrainian].

25. Proekt Zakonu pro vnesennya zmin do deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrayiny shchodo konfiskatsiyi nezakonnykh aktyviv osib, upovnovazhenykh na vykonannya funktsiy derzhavy abo mistsevoho samovryaduvannya, i pokarannya za nabuttya takykh aktyviv vid 3 bereznya 2019 r. № 10358 (2019). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66037 [in Ukrainian].

26. Proekt Zakonu pro vnesennya zmin do deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrayiny shchodo nezakonnoho zbahachennya osib, upovnovazhenykh na vykonannya funktsiy derzhavy abo mistsevoho samovryaduvannya, ta pokarannya za n'oho vid 5 veresnya 2019 r. № 1031-1 (2019). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66697 [in Ukrainian].

27. Proekt Zakonu pro vnesennya zmin do Kryminal'noho kodeksu Ukrayiny shchodo kryminal'noyi vidpovidal'nosti za nezakonne zbahachennya vid 14 bereznya 2019 r. № 10110-8 (2019). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65679 [in Ukrainian].

28. Proekt Zakonu pro vnesennya zmin do Kryminal'noho kodeksu Ukrayiny shchodo vidpovidal'nosti za nezakonne zbahachennya vid 15 bereznya 2019 r. № 10110-12 (2019). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65692.

29. Projekt Zakonu pro vnesennya zmin do Kryminal'noho kodeksu Ukrayiny shchodo vidpovidal'nosti za nezakonne zbahachennya vid 5 bereznya 2019 r. № 10110-3 (2019). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65635 [in Ukrainian].

30. Projekt Zakonu pro vnesennya zmin do Kryminal'noho ta Kryminal'noho protsesual'noho kodeksiv Ukrayiny shchodo vidpovidal'nosti za nezakonne zbahachennya vid 28 lyutoho 2019 r. № 10110 (2019). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65587 [in Ukrainian].

31. Projekt Zakonu pro vnesennya zmin do Kryminal'noho ta Kryminal'noho protsesual'noho kodeksiv Ukrayiny shchodo vidpovidal'nosti za nezakonne zbahachennya vid 1 bereznya 2019 r. № 10110-1 (2019). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65603 [in Ukrainian].

32. Projekt Zakonu pro vnesennya zmin do Kryminal'noho ta Kryminal'noho protsesual'noho kodeksiv Ukrayiny shchodo vidpovidal'nosti za nezakonne zbahachennya vid 13 bereznya 2019 r. № 10110-7 (2019). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65666 [in Ukrainian].

33. Projekt Zakonu pro vnesennya zmin do Kryminal'noho ta Kryminal'noho protsesual'noho kodeksiv Ukrayiny shchodo vidpovidal'nosti za nezakonne zbahachennya vid 5 chervnya 2019 r. № 10110-д (2019). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66050 [in Ukrainian].

34. Projekt Zakonu pro vnesennya zmin do Kryminal'noho ta Kryminal'noho protsesual'noho kodeksiv Ukrayiny shchodo vidpovidal'nosti za nezakonne zbahachennya vid 5 bereznya 2019 r. № 10110-2 (2019). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65634 [in Ukrainian].

35. Projekt Zakonu pro vnesennya zmin do Kryminal'noho ta Kryminal'noho protsesual'noho kodeksiv Ukrayiny shchodo vidpovidal'nosti za nezakonne zbahachennya vid 6 bereznya 2019 r. № 10110-4 (2019). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65638 [in Ukrainian].

36. Projekt Zakonu pro vnesennya zmin do Kryminal'noho ta Kryminal'noho protsesual'noho kodeksiv Ukrayiny shchodo vidpovidal'nosti za nezakonne zbahachennya vid 12 bereznya 2019 r. № 10110-5 (2019). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65656 [in Ukrainian].

37. Projekt Zakonu pro vnesennya zmin do Kryminal'noho ta Kryminal'noho protsesual'noho kodeksiv Ukrayiny shchodo vidpovidal'nosti za nepravomirne zbahachennya vid 13 bereznya 2019 r. № 10110-6 (2019). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65665 [in Ukrainian].

38. Projekt Zakonu pro vnesennya zmin do Kryminal'noho ta Kryminal'noho protsesual'noho kodeksiv Ukrayiny shchodo vidpovidal'nosti za nezakonne zbahachennya vid 14 bereznya 2019 r. № 10110-11 (2019). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65687 [in Ukrainian].

39. Proekt Zakonu pro vnesennya zmin do Kryminal'noho ta Kryminal'noho protsesual'noho kodeksiv Ukrayiny shchodo vidpovidal'nosti za nezakonne zbahachennya vid 14 bereznaya 2019 r. № 10110-9 (2019). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65685 [in Ukrainian].

40. Proekt Zakonu pro vnesennya zmin do Kryminal'noho ta Kryminal'noho protsesual'noho kodeksiv Ukrayiny shchodo vidpovidal'nosti za nezakonne zbahachennya vid 14 bereznaya 2019 r. № 10110-10 (2019). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65686 [in Ukrainian].

41. Proekt Zakonu pro vnesennya zmin do Kryminal'noho ta Kryminal'noho protsesual'noho kodeksiv Ukrayiny shchodo vidpovidal'nosti za nezakonne zbahachennya vid 29 serpnaya 2019 r. № 1202 (2019). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66504 [in Ukrainian].

42. Proekt Zakonu pro vnesennya zmin do statti 368² Kryminal'noho kodeksu Ukrayiny «Nezakonne zbahachennya» shchodo uz· hodzhennya iz Konventsiiyeyu OON proty koruptsiyi ta Konstytutsiyeyu Ukrayiny vid 4 lyutoho 2016 r. № 4025 (2019). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58080 [in Ukrainian].

43. Rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny № 1-r/2019 vid 26 lyutoho 2019 roku ... shchodo vidpovidnosti Konstytutsiyi Ukrayiny statti 368² Kryminal'noho kodeksu Ukrayiny (2019). URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/2627> [in Ukrainian].

44. Ukhvala Sudovoyi palaty u kryminal'nykh spravakh Verkhovnoho Sudu Ukrayiny vid 9 kvitnya 2015 r. u spravi № 5-5ks15 (2015). *Rishennya Verkhov. Sudu Ukrayiny, issue 2, 89* [in Ukrainian].

Рубашченко Н. А. Незаконное обогащение: мифическая природа и скрытая угроза криминализации

Критически рассматриваются основные факторы, позволяющие обосновать отступление от презумпции невиновности. Сделан вывод о мифической природе уникальности этих факторов, так как они характерны для многих других видов преступлений. Реанимация незаконного обогащения включает в себя скрытые угрозы произвола и избирательного пренебрежения правами человека во всей уголовно-правовой сфере. Незаконное обогащение прокладывает путь к разрушению либерально-демократического уголовного права.

Ключевые слова: незаконное обогащение, коррупция, решение Конституционного Суда, криминализация.

Rubashchenko N. A. Illicit enrichment: mythical nature and the hidden threat of criminalization

The article discusses the problems of resuscitation of criminal liability for illicit enrichment in Ukraine. Criminal liability for this crime takes place in many countries of the Third World. The history of the crime of «illegal enrichment» in Ukraine began in 2010.

The Constitutional Court of Ukraine has recognized the criminalization of illicit enrichment as false. However, in the society, there is a high demand for punishment of officials, whose magnificent life sharply contrasts with their official income. Against this background, the prospects of recriminalization of illicit enrichment in Ukraine are considered here. For this purpose, the draft laws on criminal liability for illicit enrichment that were submitted for consideration to the Ukrainian Parliament after the Constitutional Court's decision are analyzed. It is concluded that all options for the re-criminalization of illegal enrichment will be doomed to failure. They will either level off the very essence of this conventional crime or will contradict the already adopted decision of the Constitutional Court. At the same time, the Constitutional Court may appear under excessive social and political pressure.

In addition, the main factors that justify a departure from the presumption of innocence are discussed. The conclusion is drawn about the mythical nature of uniqueness of these factors, as they are characteristic of many other types of crimes. The reanimation of illicit enrichment includes hidden threats of arbitrariness and a selective neglect of human rights throughout the criminal justice sector. The following crimes, for which the political authorities deem it profitable to limit or renounce human rights, can be primarily political crimes and terrorism. Illicit enrichment paves the way to the destruction of liberal-democratic criminal law.

Key words: *illegal enrichment, corruption, decision of the Constitutional Court, criminalization.*